

Retkiä ratsastuksen historiaan

Tämän kolmiosaisen artikkelisarjan tarkoituksena on esittää lyhyesti eurooppalaisen ratsastuksen historian pääpiirteitä. Sarjan ensimmäinen osa toimii johdantona. Toisessa osassa tutustutaan alan kehitykseen 1500- ja 1600-luvuilla. Kolmannessa osassa tarkastellaan 1700- ja 1800-lukujen ratsastuksen historiaa.

TEKSTI: ALAIN FABRE

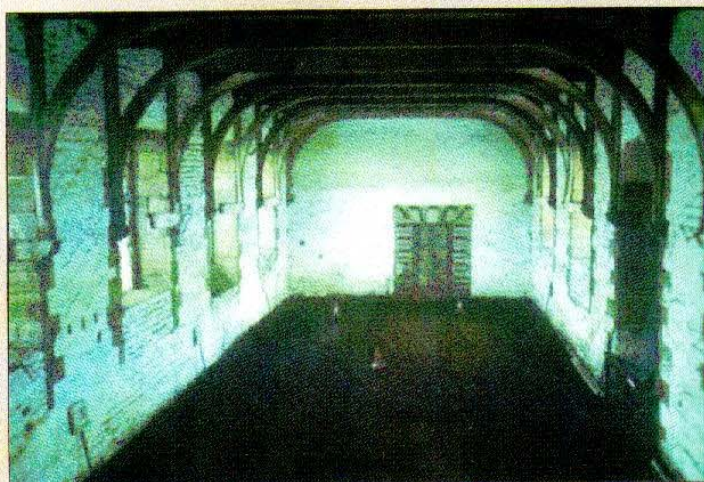

Versaillesin koulukunta, Ranska. Kuninkaan Ludvig 15. Hoviratsastaja Cazeau de Nestier (1684-1754).

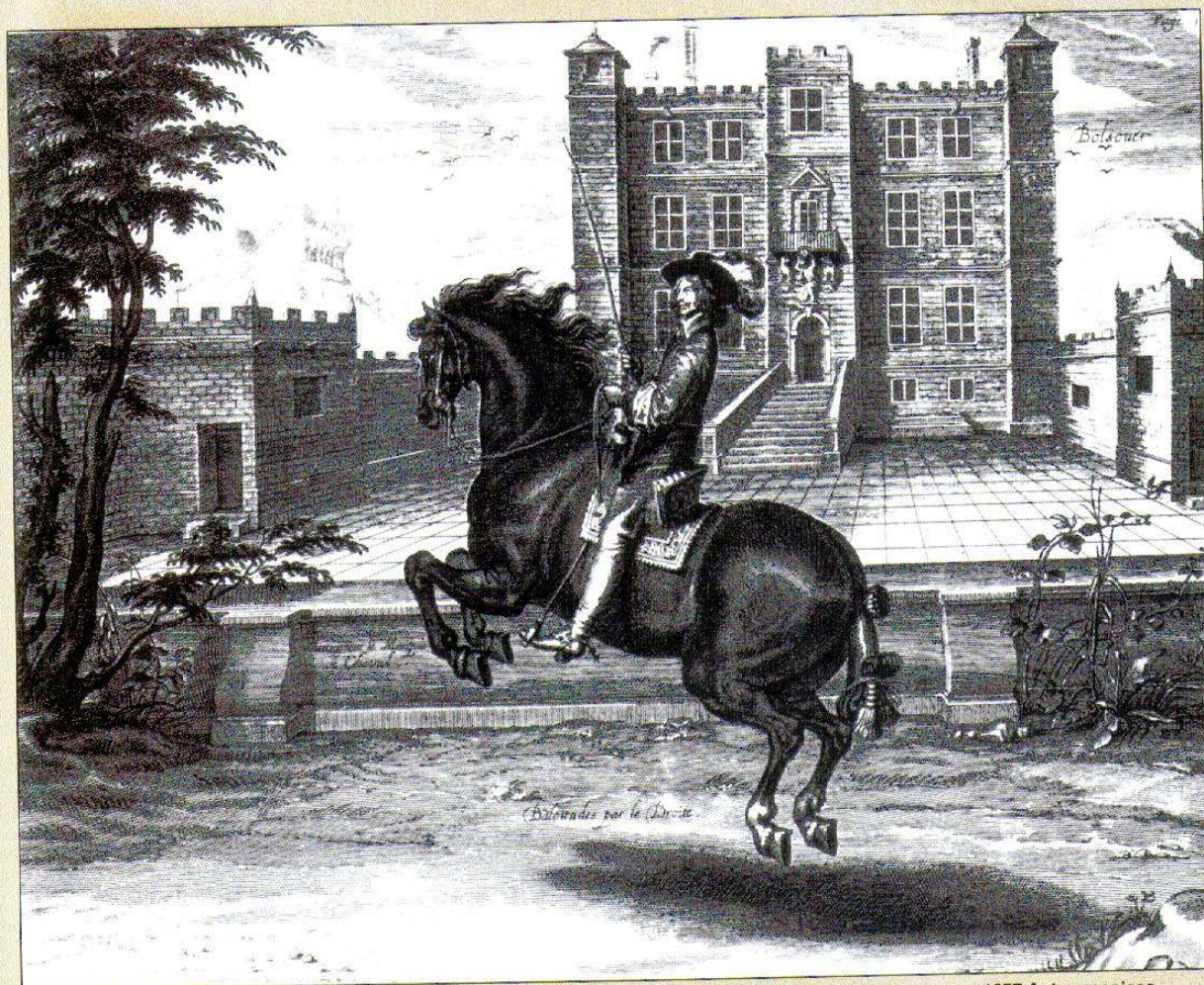
Hevosrotujen alkuperästä ja ominaisuuksista on helposti saatavissa aikojen kuluessa kertynyttä tietoutta. Useimmilla hevosihmisillä on joka tapauksessa ainakin joitakin peruskäsityksiä näistä asioista. Harvempi sitä vastoin tietää ratsastuksen historiasta ja kehityksestä. Osasy tästä voidaan sysätä historian tutkijoiden niskoille, jotka eivät ole pohtineet hevosten osaa sodassa ja rauhassa saati ratsastuksen metodien ja hevostaitojen kehitystä eri aikakausina.

Toki historiankirjoista löytyy mainintoja ratsuväen osastojen yhteenotoista, mutta ne keskittyvät sodankäynnin strategiaan. Mutta minkälaisia hevosia käytettiin, miten hevosia ja ratsastajia koulutettiin sotaan ja rauhaan?

Onneksi on olemassa joukko rat-

William Cavendishille kuuluneen Bolsoverin linnan maneesi.

William Cavendish, Newcastlen herttua Bolsoverin linnan edessä balottadeja esittämässä. Cavendishin vuonna 1657 Antwerpenissa ilmestyneestä kirjasta "La méthode nouvelle et invention extraordinaire de dresser les chevaux" (Rubensin oppilaan Abraham van Diepenbeken piirros).

sastajien itsensä kirjoittamia alan historian tutkimuksia. Eräs tutkijoista kirjoitti: "Voisiko ajatella, että taloushistorian tutkijalla ei olisi minkäänlaisia tietoja taloustieteestä? Voisiko kuvitella sellaista kuvataiteen opiskelijaa, joka ei tietäisi mitään taidehistoriasta? Voisiko opiskella musiikin teoriaa tietämättä mitään suurista säveltäjistä ja heidän teoksistaan? Vastaavanlaisessa asemassa ovat kuitenkin useimmat ratsastajat!" (Bogros, 1989).

Klassikkoja löytyy

Itse ratsastin monta vuotta tietämättä millaisia aarteita oli piilossa. Aloin kiinnittää huomiota asiaan vasta tutkittuani tarkemmin eräitä ranskalaisia ratsastuksen oppikirjoja, jotka suorastaan viljivät vanhojen ratsastuksen klassikkojen sitaatteja. Luulin, että näitä 1600-, 1700- ja 1800-luvun kirjoja lepäsi vain maineikkaiden kansallisten kirjastojen varastoissa, kunnes huomasin melkein sattumalta, että eräät pienet kustantajat julkaisivat vähän väliä ratsastuksen klassikoiden uusinta-

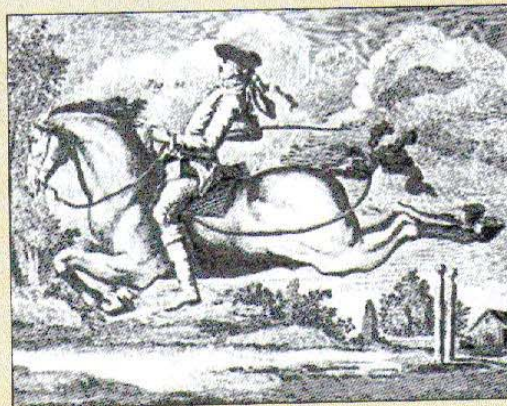
painoksia. Näihin vanhoihin kirjoihin on pakattu tänäänkin pätevää tietoutta. Lisäksi ne usein ylittävät selkeydellään ja tarkkuudellaan nykyiset ratsastuksen oppikirjat.

Lukiessani klassikkoja aloin vähitellen ymmärtää monia asioita, jotka tuntuivat ennen sekavilta. Kaikessa opiskelussa pätee sääntö, että yksi teoria-annos vaatii monta harjoituskertaa. Vanhojen klassikkojen kuvitus on lisäksi erittäin korkeatasoista ja tärkeimmistä on saatavissa ainakin englannin- ja saksankielisiä käännöksiä. Uusintapainosten hinnat eivät ole päättäneitä, mutta niitä ei valitettavasti saa Suomesta.

Ratsastuksen historiaan kuuluu kolme tärkeää osa-aluetta: hevoset, ratsastustaitteen kehitys ja ratsastusta käsittelevien teosten kirjoittajat (klassiset mestarit).

Klassikkoja lukiessa löytää usein vastauksia kysymyksiin, jotka nykyiset ratsastusoppaat jättävät pimentoon. Koska oppikirjat pyrkivät antamaan ratsastajille mahdollisimman nopeisiin tuloksiin johtavia perustietoja, ne tarjoavat valmiiksi pureskeltua tietoutta. Tämä taas johtaa sii-

hen, että ratsastajan on uskottava sokeasti kirjan selityksiin, sillä hänelle ei anneta mahdollisuutta itsenäisen mielipiteen muodostamiseen tai asian järjestyksen tarkastamiseen. Lisäksi valitettavan monet oppikirjan tekijät tyytyvät ratsastuksen alkeiden esittämiseen jättäen puolaan edisty-

Capriolen kuvio Diderotin ja d'Alembertin 1751-1772 toimittamasta moniosaisesta Tieteiden, taiteiden ja eri ammattikuntien tietosanakirjasta (kuvaliitteiden hakusana "maneesi")

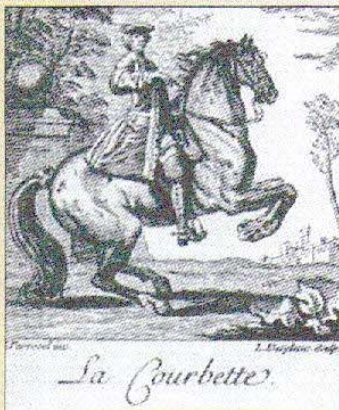
Mariaivan markiisin koulukunta, Portugal: piruetti oikealle. Manoel Carlos de Andraden teoksessa "Luz da liberal e nobre arte da cavallaria", Lissabon 1790

neemmät ratsastajat.

Vanhat klassikot sen sijaan perustelevat usein varsin laajasti tarjoamiinsa ohjeita ja ratkaisuja. Ne joutuvat turvautumaan yksinomaan suulliseen opetukseen, mikä vaatii oppilajalta paljon, sillä monimutkaisten asioiden opiskelussa välttämätöntä suullista ohjausta on täydennettävä itsenäisellä työskentelyllä ja oppimateriaalilla. Tämä pätee tietysti kaikilla aloilla: kukaan ei valmistu kirurgiksi pelkästään luentoja kuuntelemalla ja harjoittelemalla potilaiden leikkausta!

Taideratsastuksen synty

Ratsastuksella on rauhanomaisia ja sotaisia sovellutuksia. Edellisiin

Courbetteen kuvio Diderotin ja d'Alembertin 1751-1772 toimittamasta moniosaisesta Tieteiden, taiteiden ja eri ammattikuntien tietosanakirjasta (kuvaliitteiden hakusana "maneesi")

kuuluvat mm. elinkeinoelämä ja vapaa-aika.

Aikanaan vain aatelille ja rikkaille ihmisille jäi aikaa harrastuksiin. Siksi taideratsastukseksi kutsumamme suunta sai alkunsa kuninkaiden ja prinssien hoveista. Renessanssiaikana Napolin kuningaskunnasta tuli merkittävä taideratsastuksen keskus. Ilmapiiri oli otollinen: espanjalaisen tuomia kevyitä iberialaisia hevosia oli runsaammin kuin missään muualla Euroopassa. Espanjaa lukuunottamatta ja aatelismiehillä oli paljon vapaata aikaa, jota he kuluttivat taiteiden parissa. Taiteisiin kuului ratsastus, jossa korkean koulun kuvioilla oli keskeinen sijä.

On väitetty, että jo paljon ennen taideratsastuksen kulta-aikaa melkein kaikki korkean koulun liikkeet — mukaan lukien liikkeet irti maasta — olisi alun perin suunniteltu sodankäyntiä varten. Äkkäpäisistä suunnan vaihdoista ja ilmassa tapahtuvista liikkeistä olisi tietysti ollut suuri etu, mutta vain sopivilla hevosilla ja kevyillä varusteilla ratsastavilla sotilaille. Mutta koska keskiajan kylmäveriset eurooppalaiset sotahevoset eivät laukanneet ja niiden varusteet olivat hyvin painavia, tähän ei voida uskoa. On kyllä totta, että jo ennen renessanssiaikaa Keski- ja Etelä-Eurooppaan oli tullut jonkin verran kevyempiä hevostyyppejä idästä (lähinnä Balkanilta, josta monet eurooppalaiset sotaherrat hakivat palkkasotureita omien joukkojen täydentämiseksi) ja etelästä (Sisilian kautta tuotiin arabialaisia hevosia; Iberian niemimaalta sekä berberitettä arabihevosia). Myös metsästyksessä käytettiin keskiajan Euroopassa kevyempiä hevosia, mutta ratsastustaito ei näytä olleen kovin korkealla tasolla.

Voidaankin asettaa vastakkain keskiajalla vallinneet eurooppalaisten ja arabien erot tieteiden ja taitojen kentällä. Arabialaisten harjoittamien tieteiden taso oli huomattavasti korkeampi kuin Euroopassa, jossa tieteitä tuskin edes harrastettiin. Arabialainen tiede antoi merkittävän sysäyksen eurooppalaisen renessanssiajan tieteen syntyyn. Arabit kirjoittivat lukuisia merkittäviä teoksia, ja niitä käännettiin ahkerasti Euroopan kielille. Valtavasti arabit, jotka olivat taitavia ratsastajia, eivät juuri kirjoittaneet ratsastuksesta. Arabiksi kirjoitetut hevostieteet keskittyivät hevosten hoitoon, lääkitykseen ja kasvatukseen. Euroopassa eläinlääketiede syntyi vasta 1750-luvulla, vaikka arabiankielisiä alan kirjoituksia oli olemassa paljon aikaisemmin (vanhin säilynyt on 700-luvun lopulta).

On siis todennäköistä että arabit ovat vaikuttaneet Euroopan ratsastukseen ainakin kahdelta suunnalta, Italian ja Iberian niemimaiden eteläosiin. Oli miten oli, on täysi syy uskoa että useimmat klassisessa tai-

deratsastuksessa käytetyt kuviot joko keksittiin tai tulivat tunnetuiksi Italiassa renessanssiaikana. Ratsastuksen keskeisen sanaston alkuperä viittaa myös samaan suuntaan. Suomen kielikin on lainannut eräitä italialaista alkuperää olevia ratsastuksen termejä kuten voltti (volta), maneesi (maneggio) tai passage (passaggio). Sanojen kuiku on helppo seurata: Italiasta ne on lainattu ensin Ranskaan ja sieltä muualle. Se, että taideratsastuksen tärkeimmät keskuksia olivat 1600- ja 1700-luvuilla siirtyneet Italiasta Ranskaan, selittää miksi kyseiset sanat tunnetaan ranskankielisessä asussaan (volte, manège, passage). Niiden italialainen alkuperä on kuitenkin kiistaton.

Ratsuväki

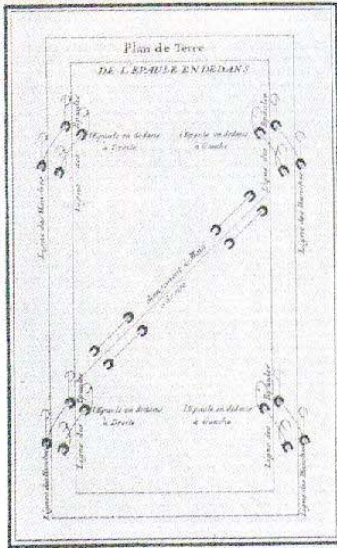
Ratsuväelle tarkoitettuja tekstejä on säilynyt melko paljon, mutta suurin osa niistä keskittyy vain ratsastuksen alkeiden opettamiseen ja ratsuosastojen sisäisten sääntöjen kirjaamiseen. Armeijan merkitys kouluratsastuksen kehityksessä alkoi korostua vasta 1800-luvulla. Ratsuväellä oli välittömiä ja konkreettisia päämääriä, joten rivisotilaille opettiin vain ratsastuksen perusteita. Ainoastaan upseeriston koulutuksessa pyrittiin korkeampiin saavutuksiin.

Sellaisissa sotakorkeakoulujen ratsuvaenosastoissa kuten Ranskan Saumurissa asetettiin kuitenkin erittäin tiukat rajat — voisi sanoa usein jopa suoranaisia esteitä — taideratsastuksen kehitykselle. Jopa sellaiset mestarit kuten d'Aure ja kenraali L'Hotte, antoivat vain joillekin vaihtuile parhaimmistoon kuuluville upseereille luvan ratsastaa korkeata koulua. Luvulle asetettiin vielä sellaisia lisäehtoja kuten lajin harrastaminen yksinomaan vapaa-aikana, omilla hevosilla ja — sitä pidettiin näköjään tärkeänä — muilla piilossa. Erityisesti ilmassa tapahtuvia ja muita "luonnottomina" pidettyjä liikkeitä vieroitettiin tai sensuroitiin.

Se, että nykyiset kouluratsastuskilpailusäännöt ovat suurelta osin armeijan säätelemä (alussa vain sotilashenkilöillä oli lupa osallistua), selittää ainakin osittain koulu- ja taideratsastuksen väliset yhtäläisyydet ja erot.

Sirkukset

Vaikka sirkuksia oli jo antiikin Roomassa, sirkus selaisena kun me sen tunnemme alkoi kehittyä vasta 1750-luvulla englantilaisen Philip Astleyn ansiosta. Hän oli itse taitava ratsastaja ja esitti taitojaan poikansa kanssa. Astley perusti useita menestyviä sirkuksia ensin Englantiin ja sitten Ranskaan. Tämän jälkeen sirkuksen suosio jatkoi nousuaan, kunnes se saavutti huippunsa suurin piirtein vuosien 1850 ja 1914 välise-

Avotaitutuksen pohjapiirros teoksesta "L'École de cavalerie" vuodelta 1731)

nä aikana.

1800-luvulla taideratsastus kuului sirkuksissa akrobatiaratsastuksen ja varsinaisten ratsastus-temppujen ohella. Ajan merkittävimpiin taideratsajiin, joilla oli tapana esittää taitojaan sirkuksissa, kuuluivat mm James Fillis (1834-1913), Victor Franconi (1811-1897) ja François Baucher (1796-1873).

Koska sirkukseen kuului olennaisesti sekä ratsastusakrobatiaa että varsinaista taideratsastusta (siis sellaista, jotka Wienin espanjalainen koulu vieläkin esittää), taideratsastuksella oli vakituinen ja keskeinen asema sanomalehtien palstoilla. Kaikissa yhteiskuntaluokissa puhuttiin ratsastusmestareista ja heidän taidoistaan. Kiertueillaan ympäri Euroopassa ja Amerikassa sirkusratsastajat niittivät lisää mainetta. Sirkuksissa työskentelevät taideratsastajat opettivat myös siviilejä.

Pietarin ylimystön ja ratsuväen useereiden ratsastuksen opettajaksi kutsuttiin Englannissa syntynyt mutta 8-vuotiaana Ranskaan vakituisesti asettunut James Fillis. Fillis opetti Pietarissa kaksitoista vuotta ennen kuin hän palasi Pariisiin.

Fillis keksi — kuten Baucherkin — useita uusia liikkeitä, joita hän on huolellisesti kuvannut vuonna 1890 ilmestyneessä kirjassaan. Niiden joukosta voidaan mainita uudentyyppinen espanjalainen käynti, jossa hevonen astuu vuorotellen yhden askeleen eteenpäin ja yhden taaksepäin, passage kiemurauralla, laukka kolmella jalalla sekä yhdellä että kahdella uralla, laukka kolmella jalalla paikalla ja taaksepäin. Yllämainittujen liikkeiden lisäksi Fillis tietysti hallitsi suvereenisti monia muita ennen häntä keksittyjä kuvioita.

Hevoset

Keskiajan eurooppalaiset hevosrodut olivat keskimäärin kookkaita, joskin niiden säkäkorkeus oli vaatimaton. Kylmäveriset hevoset soveltuivat melko hyvin maaseututöihin. Sotaratsuina ne joutuivat koetukselle sillä ratsastaja oli sonnustautunut erittäin painavaan haarniskaan (hän ei edes päässyt hevosen selkään omin avuin). Hyvän kuvan asiantilasta saamme Cervantesin kirjasta Don Quijote: kirjailija pilkkaa nerokkaasti sankariaan, joka pitää itsepäntäisesti kiinni keskiajan ritariperinteistä.

Aasian aroilla ja Pohjois-Afrikassa sekä Iberian niemimaan eteläosissa hevoset edustivat eri tyyppiä. Itämaisia hevosia tavattiin kyllä Euroopassakin (yleensä ne olivat sotasaaliita) mutta ne olivat harvinaisia.

Enin osa näitä kalliita harvinaisuuksia löytyi Etelä-Italiasta (Sisilian saarella oli tärkeä sillanpääasema) sekä Iberian niemimaalta (Espanjaa ja Etelä-Portugalia vuodesta 711 vuoteen 1492 miehittäneet Pohjois-Afrikkalaiset maurit eli arabit ja berberit olivat tuoneet mukanaan omia hevosiaan). Pohjois-Espanjan Aragonin kuningaiden valloittettua Neapolin kuningaskunnan alkoi sinne virrata lännestä lisää itämaisia kevyitä, nopeita ja ketteriä hevosia.

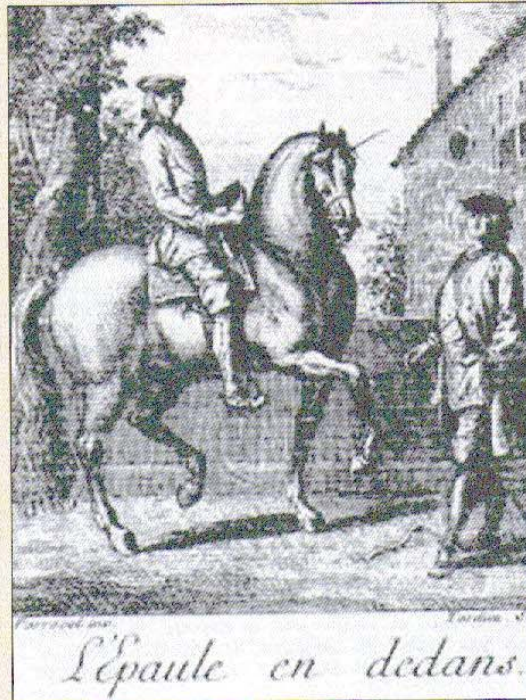
Napoliin alueesta tuli etelästä ja lännestä tulleiden "uusien" hevosten kohtaamispaikka. Tällä oli ratkaiseva merkitys ratsastustaitojen kehittämiseksi. Hevosia alettiin ajan mittaan jalostaa ja risteyttää paikallisten eurooppalaisten hevosrotujen kanssa, mutta kesti melko pitkään ennen kuin taideratsastukseen soveltuvia hevosia alkoi levitä pohjoisemmille seuduille. Englantiin ja Etelä-Saksaan tuotiin joitakin itämaisia yksilöitä, jotka hyvin hitaasti muuttivat koko hevoskantaan.

On paljon keskusteltu siitä, millaiset hevoset soveltuvat klassiseen taideratsastukseen. Vaikka Wienin espanjalaisen koulun kanta on ehdottomuudessaan lyhyt: vain lipizzanoit, asiasta ollaan monta mieltä. Ennakkoluulottomasti ajatellen näyttää pikemminkin siltä, että hämmästyttävän monia hevosyyppejä voidaan käyttää, kunhan niiden koulutustaso ja fyysiset voimat sallivat.

Mm. Baucherin ja Fillisin 1800-luvulla suorittamat kokeilut ovat osoittaneet, että jopa hankalina ja arvottomina pidetyt hevosyypit voidaan menestyksellisesti (uudelleen)kouluttaa tähän tehtävään.

Suuret mestarit

Nimitys taideratsastus juontuu siitä, että kyseinen laji kehittyi periaatteenaan taide taiteen vuoksi: ala ei palvelut mitään "käytännöllistä" päämäärää kuten kilpailuja tai sodankäyntiä. Ei järjestetty kilpailuja (nykyiset kouluratsastuskilpailut

Ranskalainen koulukunnan johtohahmo La Guérinière avotaitutusta esittämässä. La Guérinière pidetään avotaitutuksen keksijänä (Parrocelin piirros La Guérinièren teoksesta "L'École de cavalerie" vuodelta 1731)

on keksitty vasta 1900-luvulla).

Wienin espanjalainen koulu on tunnetuin oppiaho, joka esittää juuri kaikkia näitä liikkeitä, jotka taideratsastuksen mestarit kehittivät 1500-, 1600- ja 1700-luvun alussa.

Toinen merkittävä keskus on Ranskassa, Saumurissa majansa pitävä Cadre Noir. Uudempiä mutta samoja vanhaa klassista perinnettä vaalivia ovat myös eräät valtion tukemat laitokset Portugalissa (Escola Portuguesa de Arte Equestre) ja Espanjassa (Real Escuela Andaluza del Arte Ecuestre). Ensin mainittu, lähellä Lissabonia toimiva ja 1700-luvulla perustettu ratsastuskoulu on pitkän tauon jälkeen uudestaan avattu. Sen tärkein edustaja oli Mariaivan markiisi (syntynyt 1713), josta tulee puhetta tämän artikkelisarjan kolmannessa osassa.

Klassista taideratsastusta harrastavat lisäksi useat yksityishenkilöt, jotka pitävät yksityisiä talleja ja valmentavat ratsastajia eri puolilla maailmaa. Heistä on tässä yhteydessä syytä mainita Suomessakin säännöllisesti kouluttava Craig Stevens. ●

Tarkemmat tiedot tässä jutussa mainituista teoksista löytyvät klassisen taideratsastuksen kotisivullani: www.tut.fi/~fabre/KLASSISEN_TAIDE-RATSASTUKSEN_BIBLIOGRAFIA.htm
Anna Ailan kotisivut:
www.student.oulu.fi/~aalila/nh/

